

Globalizáció és „ellenszerei”

Pierre Dardot – Christian Laval: A globálrezon – A neoliberalizmus múltja és jelene

EgyKettő Kiadó, 2013

Irásom címét Kemény Zsigmond 1843-ban közzétett munkája ihlette, a Korteskedés és ellenszerei. A klasszikussá nemesedett szerző ebben az elmés, mélyen-szántó röpiratban gyógyírt keresett a magyar vármegyei rendszer romlottságára, szenvedélyesen ostorozta a választási korrupciót. De mint az azóta eltelt több mint másfél évszázad mutatja, a tökéletes medicinát ő nem találta meg. Különböző, nemtelen eszközökkel mindmáig befolyásolják a választásokat kis hazánkban, ahogy ezt 2013 őszén Baján kitört politikai botrány is világosan mutatta. Hogyan lehetne ezek után azt remélni, hogy szerény eszme-futtatásom hatékony orvosságot kínál a korteskedésnél vagy évszázaddal fiatalabb, az egész világra kiterjedő és a kapitalizmusból szervesen kisarjadó globalizáció ellen?

Mindennemű gyógyszer, illetve terápia előfeltétele a pontos diagnózis. Ez a globalizáció esetében jórészt hiányzik, pedig mérhetetlen mennyiségű cikket, illetve könyvet írtak itthon és külföldön a végtelenül sok formát öltő tengeristenhez, Próteuszhoz hasonló jelenségről. Nem tisztázták az eszmei gyökereit, nem mérték fel összefüggéseit az utóbbi évtizedek világ gazdasági folyamataival, hatását az Európai Unión belül a fejlettebb és kevésbé fejlett országokra. A nagy-szabású, hiánypótló feladatra most a Pierre Dardot és Christian Laval francia szerző-páros vállalkozott, akiknek *A globálrezon – A neoliberalizmus múltja és jelene* című könyve nemrég jelent meg magyarul Loppert Csaba kiváló fordításában. Érdemes itt idézni a 2010-ben Párizsban kiadott mű eredeti

címét is: *La nouvelle raison du monde. Essai sur la société néolibérale*. Érdemes megjegyezni, hogy a franciából átvett magyar rezon szó (mely például az államrezon összetételben is megjelenik) távolról sem annyira sokrétű, mint a *raison*, Descartes kedvenc szava, mely magában rejtje a józan ész, ráció, ok, cél és értelem jelentését is. És hát persze a francia alcím nem elégszik meg az eszmetörténettel, hiszen a neoliberális társadalomról szóló esszét ígér (más kérdés, hogy ígéretét csak részben váltja valóra).

De nem keresek csomót a kákán, hanem megpróbálom, legalábbis részben visszaadni ennek a figyelemre méltó könyvnek a gondolatmenetét, hozzáfűzve saját észrevételeimet, melyek – s ez egyáltalán nem meglepő – napjaink magyar társadalmára, illetve gazdasági fejlődésére vonatkoznak. Kezdjük talán az ideológiai tisztázással, melyre a magyar olvasó nagy mértékben rászorul.

Ismeretes, hogy nálunk a filozófiai műveltségnek fogyatékosak a hagyományai, és a XIX. században nem akadt jelentős magyar filozófus. A XX.-ban gondolkodóink pedig elsősorban az esztétikát művelték. Ideológiai, társadalomfilozófiai területen főként külföldi mintákat másoltak, a két világháború között a német kultúrfilozófiából, később pedig a szovjet gyártmányú marxizmusból és leninizmusból merítettek. „Másodkézből”, főként Marx tendenciózus interpretációjában ismertük meg a klasszikus liberalizmus, illetve közgazdaságtan eszmevilágát. Bár a hetvenes évektől kezdve a XVIII. és XIX. századi klasszikus szerzők (Adam Smith,

Ricardo, J. S. Mills, Bentham, B. Constant, Tocqueville stb.) megjelentek már magyarul, tanait hosszú időn át nem volt lehetőségünk szembesítenünk a megvalósult kapitalizmussal, illetve a gyakorlatban működő többpárti demokráciával.

Ilyen előzmények után egyáltalán nem meglepő, hogy az 1989–90-es rendszerváltás után a magyar értelmiségnek, még a közgazdászoknak is sok tekintetben idejétmúlt elképzelései voltak arról a gazdasági rendszerről, melyhez Magyarország, a „létező szocializmus” zsákutcájából kifarolva, teljes sebességgel csatlakozott. Annyit azért tudunk, hogy a Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban működő kapitalizmus a XX. század elejei „klasszikus piacgazdasághoz” képest jelentős mértékben továbbfejlődött. A tájékozottabbak hallottak J. M. Keynesről és az amerikai *New Deal*-ről meg a „jóléti társadalomról”, aztán Thatcher és Reagan neokonzervativizmusáról is. Arról azonban kevesek értesültek, hogy nyugati közgazdászok és filozófusok már a harmincas évek végén lerakták egy új eszmerendszer, a neoliberalizmus alapjait, elméletileg felkészültek rá, hogy a világrendszeré váló, minden ellenállást felmorzsoló, multinacionális jellegű „globális piacgazdaság” ellenállhatatlan társadalomformáló erővé válik. Az új liberális irányzatok, az „ordóliberalizmus” és a „pénzügyi kapitalizmus” képviselői, miközben felismerték a „a jövő útját”, alternatívát kerestek a totalitáriánus rendszerekkel, mindenekelett a kommunizmussal és a faszizmussal szemben. A klasszikus, XIX. századi liberalizmus örökösének tekintették magukat, a szabad vállalkozás és a demokrácia értékeire hivatkoztak. Nemcsak a Hitler és Sztálin katasztrófába torkolló gazdaságpolitikáját bírálták, hanem fenntartásaikat hangsúlyozták a Roosevelt által az Egyesült Államokban bevezetett rendszerrel szemben is, mely a kapitalizmust infrastrukturális beruházásokkal „pörgette fel”, és a válság ellen az állami intervenció eszközeit használta.

1938. augusztus 26-a és 31-e között tartották Párizsban a Walter Lippmannról elneve-

zett és általa szervezett konferenciát, melyen jelentős hatást gyakorló személyiségek tartottak előadást: Friedrich Hayek, Raymond Aron, Wilhelm Röpke és Alexander von Rüstov. A konferencia az első kísérletet jelentette egy olyan neoliberális „internacionálé” megalapítására, amely később más szervezetek – köztük az utolsó évtizedekben a Trilaterális bizottság és a davosi gazdasági világrétekezlet – közvetítésével folytatta működését. Ha úgy tetszik, ott és akkor ringatták a globalizáció „bölcsőjét”, mégpedig olyan emberek, akik közvetlenül és tanítványaik révén teljesen jelentős hatást gyakoroltak a világháború utáni Nyugat gondolkodására és gazdasági fejlődésére. Meg kell azonban nyomban jegyezni, ahogy a résztvevők különböző irányzatokat képviseltek, és az általuk javasolt gazdasági és társadalmi modellek közötti választás messzemenően aktuális a harmadik évezred második évtizedének EU-tag Magyarországon.

A klasszikus, vagyis „manchesteri” liberalizmus, vagyis a *laissez-faire* és az új liberalizmus közötti különbséget találó hasonlattal érzékeltette a Lippmann-konferencia egyik résztvevője, Louis Rougier, s ez a metafora megtalálható Hayek híres, már a háború után kiadott, nagyhatású, *Út a szolgasághoz* című könyvében is. „Az igazi liberális nem azt teszi, mint a manchesteriek, akik engedik összeviessza közlekedni a gépkocsikat. Kényük és kedvük szerint, mert abból állandó torlódás és balesetek sora következne. De nem is olyan, mint a 'tervezgatók' embere, aki minden gépkocsinak meg akarja szabni, mikor jöhet ki a garázsból, és milyen útvonalat követhet; a valódi liberális egy *közlekedési kódexet* tesz kötelezővé, és közben elfogadja, hogy nem feltétlenül azonosak a szabályok a csúcsgazdaságban.” És íme egy másik, jellemző idézet Dardot-Lavaltól: „Minél inkább beavatkozik az állam, annál több zavart okoz, és minél gyakrabban megismétli ezt, hogy elhárítsa a zavarokat, ő maga válik a totalitárius szocializmus szülőatyjává” (222). A globalizáció ebben az értelem-

ben olyan önmagát gerjesztő, feltartóztathatatlan, komplex, politikai, gazdasági és társadalmi folyamat, mely már a XX. század hetvenes, nyolcvanas években intenzíven éreztette hatását, és a „szocialista világtrendszer” összeomlása után, a kilencvenes évek elején vált egyetemesé, mindenhatóvá. A kérdés csak az, hogy – amennyiben megmaradunk a KRESZ-hasonlatnál – milyen hatást gyakorol a kevésbé fejlett országok gazdasági és társadalmi fejlődésére, ha a legerősebb, határokat átlépő multinacionális pénzügyi központok a saját „játékszabályaikat” kényszerítik rá a világra?

Érdeemes itt rávilágítani egy lényeges különbségre a gazdasági liberalizmus (azaz a szabad versenyre épülő, később bizonyos tekintetben szabályozott piacgazdaság) és a politikai liberalizmus, azaz a többpártrendszerű demokrácia között. Sokáig a kétőt elválaszthatatlannak tartották. Később, már a hetvenes években a chicagói iskola monetarista képviselői. Köztük a Nobel-díjas Milton Friedmann már azt hangoztatták, amit meghökkenítő nyíltsággal foglalt össze Dardot és Laval. Idéznek egy francia újságíró a kilencvenes években, aki meghökkenítő őszinteséggel szögezte le: „A kapitalizmus nem omolhat össze. Ez a társadalom természetes állapota. A demokrácia nem a társadalom természetes állapota. A piac igen.”

Vannak-e, és ha igen, miféle eszközei az Európai Uniónak és azon belül a fejletlenebb tagállamoknak, hogy „jól jöjjenek ki” a globalizáció feltartóztathatatlan folyamatából, azaz maximálják a nyereségeiket, és minimalizálják a veszteségeiket? Lehet-e Magyarország belátható időn belül a globalizáció nyertese, vagy a vesztesek, a kárvallottak között maradunk, ami előbb a világfolyamattal való irracionális szembefordulással, esetleg az EU-ból való kiválással, és a történelmünkben ismert tragikus következmények megismétlődésével jár?

Jeleztük, hogy már az 1938. augusztusi Lipmann-konferencián jelentkezett egy, a globális pénzügyi kapitalizmus eszközeit a nemzeti gazdaságok érdekében felhasználó

irányzat, az „ordoliberalizmus” is, mely a rend (*ordre*) és a szabadság (*liberté*) összeegyeztetésére épül. Képviselői, elsősorban Wilhelm Röpke és Alexander von Rüstow a negyvenes évek második felében és az ötvenes hatvanas években jelentős szerepet töltött be a német gazdaság újjáépítésében, és alig tíz év leforgása alatt megteremtette a „gazdasági csodát” a Német Szövetségi Köztársaságban. Az „ordoliberalisok” annyiban egyetértettek a neoliberaisokkal (Friedrich Hayekkel, Ludvig von Miseszel, illetve később Milton Friedmannal és a chicagói iskolával), hogy a gazdaság stimulálásához nem szabad a direkt intervenció módszereit alkalmazni. Elutasították a fogyasztás mesterséges felpörgetését monetáris eszközökkel, az indokolatlan, inflációt gerjesztő infrastrukturális beruházásokat, illetve a fegyverkezést, nem is szólva a szocialista „tervezgazdaságról”. Ők is a piacgazdaság természetes dinamikájának kibontakozását tekintették legfőbb céljuknak, de az ehhez a szükséges jogszabályi környezet kialakításán túl megengedhetőnek, sőt szükségesnek tartották a hazai piacok védelmét, illetve bizonyos közösségi ágazatok, pl. a közművek, az energiatermelés, egyes kulcsfontosságú iparágak szigorúan racionális alapon nyugvó államosítását, illetve állami tulajdonban tartását. A „vegyes gazdaságnak” ezt a receptjét követte aztán 1948 után a Német Szövetségi köztársaság, majd Franciaország is. Ez a gazdaságirányítási rendszer járult hozzá a „szociális piacgazdaság”, a „jóléti társadalom megszületéséhez 1950 és 1980 között, amit a francia sajtóban mindmáig úgy emlegetnek, mint *les trente glorieuses*, azaz a dicsőséges harminc év.

Az 1989–90-es rendszerváltás után az „ordoliberalizmussal” rokonszenvező Antall Józsefnek egész világos elképzelései voltak arról, hogy milyen irányban kellene fejlődnie a magyar társadalomnak és a gazdaságnak, azaz miképpen lehet „szabályozott módon” bekapcsolódnunk a kapitalista globalizáció folyamatába. Ehhez azonban Magyarországnak akkor hiányoztak az eszközei.

Közben felbomlott a Szovjetunió és a KGST, a keleti piacok pedig villámgyorsan összeomlottak. Az Antall-kormánynak nem volt lehetősége céljai valóra váltására, mert rákényszerültünk az addigi védővámok lebontására, és már előzőleg megindult a „spontán privatizáció”. Az 1990 és 1994 között végbe ment első privatizációs hullám hatására eltűnt vagy másfél millió munkahely Magyarországon. A beáramló globális tőke, miután meghatározó befolyásra tett szert a hazai bankokban és pénzintézetekben, ellenőrzése alá vonta a nagykereskedelmet és a legnagyobb üzletláncokat, a szó szoros értelmében „felfalta” az addig állami tulajdonban levő termelőeszközöket. Legtöbb esetben, mikor egy-egy gyár vagy nagyvállalat a külföldi tulajdonos birtokába jutott, első dolga volt, hogy rátegye a kezét a piacra és felszámolja a termelést. Így lett vége rövid úton a hazai a cement-, textil- és üvegyiparnak, a ruhagyártásnak, a gépgyártásnak stb. A hazai nagyipar felszámolásával megroppantak a beszállító kis- és középzüzemek, a családi vállalatok is, melyek még a nyolcvanas években dinamikus fejlődtek.

Antall többször hangoztatta, hogy a politikai átalakulás során az 1945 és 1948 közötti időszak fejleményeit, a politikai váltógazdaságra épülő köztársaságot tekinti kiindulópontnak. Egyúttal azt is jelezte, hogy a magántulajdonra épülő, de az állami és szövetkezeti tulajdon fontosságát is elismerő „ordoliberalis” rendet tartja Magyarországra számára kívánatosnak. Többször is hivatkozott a nyugatnémet „gazdasági csodára” Adenauer és Erhardt kancellársága alatt, akiknek tanácsadója, majd gazdasági minisztere az 1966-ban meghalt Wilhelm Röpke volt. (Röpke Hitler elől 1933-ban Isztanbulba emigrált, majd 1937-től Svájcban volt a közgazdaságtan professzora. Rüstov is Törökországba menekült Hitler elől, majd 1949-től Heidelbergben volt a közgazdaságtan professzora.) Röpke volt a szerzője *A harmadik út* című nagyhatású könyvnek, mely 1944 elején jelent meg Budapesten Barankovics István kereszténydemokrata politikus

előszavával. Röpke gazdasági tanításaival a két világháború közötti korszak neves magyar közgazdásza, Heller Farkas is egyetértett. Ezek nem álltak távol olyan szociáldemokrata közgazdászok nézeteitől sem, mint Vajda Imre, Háy László és mások. Röpke gondolatait érdemes részletesebben is idézni, ugyanis amikor az Orbán-kormány állami többségre törekszik a közműcégekben, és „nonprofitá” akarja tenni a szolgáltatásokat, a német közgazdászt követi. A „rezsicsökkentést” nem Matolcsy György találta ki – ő csak tanult olyan évtizedekig „korszerűtlennek” tekintett szerzőktől is, mint Röpke.

„Vegyitizta versenyről éppúgy nem lehet szó, mint vegyitizta demokráciáról. Magától értetődik mindenekelőtt, hogy a közületi gazdálkodás számára jól megfontolt alapelvek szerint tekintélyes szektort kell fenntartani. A tervgazdaságnak is megvannak a maga határozott, pozitív feladatai, főképp azokon a területeken, amelyet térbeli tervezésnek mondanak. Viszont makacsul el kell utasítanunk minden megalkuvást a nagy és kis monopóliumok kérdésében. Ahol a monopólium elkerülhetetlen (mindenekelőtt az úgynevezett ellátási üzemek fontos területén, például a közlekedési műveknél, a villamos műveknél, de a nyersanyagtermelés sok területén is), ott mindenekelőtt arra álláspontra kell helyezkednünk, hogy ha már monopólium, az a közület kezében legyen, mert a magánmonopólium elviselhetetlen” (Röpke: i. m. 193).

Röpke és nyugat-európai elvbarátai a magántulajdonra épülő gazdaság elengedhetetlenül szükséges szektorának tartották az állami és a csoporttulajdont. (Utóbbin az önkormányzatok és szövetkezetek birtokában levő, általuk működtetett termelőeszközöket értjük). Ezt a „vegyes” – valójában döntően kapitalista jellegű – gazdasági rendet állította szembe Röpke a szovjet típusú kollektívizmussal, illetve „szocialista tervgazdasággal”, mely ugyanúgy az első világháború idején szerzett tapasztalatokra épült, mint a második világháborús német hadigazdaság. Az általa javasolt „harmadik út”

ugyanakkor hangsúlyozottan különbözött a „vadkapitalizmustól” is, hiszen fenn akarta tartani az állam számára azokat az eszközöket, melyek lehetővé teszik a munkahelyek megőrzését, rendszeresen feltámadó társadalmi és szociális válságok enyhítését.

Antall József hiába törekedett „vegyes gazdaság” bevezetésére Magyarországon, több okból sem volt képes megvalósítani elképzeléseit. Azon kívül, hogy 1993 karácsonyán meghalt, tehát kevés idő adatott meg neki, mind kül-, mind belföldön heves ellenállásba ütközött. A mérvadó hazai közgazdászok, akik a chicagói neoliberális iskola bűvöletében éltek, és felesküdtek a deregulációra és a liberalizációra, hallani sem akartak semmiféle „harmadik útról”, és folyton azt hangoztatták: „Az állam rossz tulajdonos” és „Nincs ingyen ebéd”. A harmadik út fogalma erősen lejárátódott, a közvélemény kilencvenes években is afféle „népboldogító rögeszmerendszernek” tartotta. Az SZDSZ „értelmiségi holdudvara” komolyan hitt, vagy legalábbis úgy tett, mintha hinne a „vegytiszta” versenyben és a „vegytiszta” demokráciában. (Csak azt nem értem, miként gondolhatták komolyan azt, hogy a neoliberális utópiát épp Magyarországon sikerül megvalósítani.) A hazai „vegyes gazdaság” megvalósítását továbbá akadályozták a Magyarországon megtelepedő, nagy, nemzetközi cégek is. Ezeknek egyáltalán nem volt érdekük, hogy a mindenkor magyar kormány rendelkezzen az állami és közösségi szektor fölött, eszközeivel támogassa a középosztály megerősödését, és befolyásolja a legnagyobb profittal kecsegtető ágazatok működését. (Érdemes itt megjegyezni, hogy a hazai „megbocsáthatatlan módon” államosított közüzemi szolgáltatók egy részét olyan szakmai befektetők vásárolták fel, melyeknek jórészt német és francia nyugdíjalapok a tulajdonosai. Így a nyugati politikusok annak a közösségi tulajdonformának a kialakulása ellen küzdöttek nálunk foggal-körömmel, ami náluk bevált.)

Visszatérve Dardot-Laval könyvére, egyértelmű, hogy sem az Európai Unió fejlet-

tebb tagállamainak, sem pedig a nagy multinacionális cégeknek nem volt érdekük, hogy a hazai kormányzó politikai elit ellenőrzése alatt tartsa a magyar gazdaságban zajló folyamatokat. A korlátokat lebontó neoliberális szabályozás a gyengébb gazdaságokat alárendeli az erősebbeknek, ily módon konzerválja az erőviszonyokat. A globalizáció szabályrendszerét már a hetvenes években összefoglalta a „washingtoni konszenzus”, melyre a Nemzetközi Valutalap és Világbank működése épül. „Ez a konszenzus a nemzetközi pénzügyi közösségben úgy honosodott meg, mint azoknak az előírásoknak az összessége, melyeket minden országnak be kell tartania, ha kölcsönt vagy segílyt akar kapni” (279).

Ez a nemzetközi politika nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a pénzpiac önállósult a termeléssel és a nemzetközi kereskedelemmel szemben, növelve ezzel a világgazdaság egyensúlyhiányát. „Amióta a globalizációt a pénzpiacok irányítják, a legtöbb ország képtelen olyan intézkedéseket hozni, amelyek szembemennek a tőketulajdonosok érdekeivel. Ebből következően nem akadályozták meg a spekulációs buborékoknak sem a képződését, sem a kipukkasztását” (281).

Érdemes bővebben idézni Dardot-Laval könyvének A neoliberális „embergyár” című fejezetéből, már csak azért is, mert Magyarországon, legalábbis a média által közvetített értékek és ideálok szintjén erősen érződnek a „pénzügyi kapitalizmus” elvárásai. A profitmaximalizálás szabályainak alárendelt emberi viszonyok elsősorban a hazai multinacionális cégek személyzeti politikájában, belső szervezeti életében vannak jelen, ugyanakkor bizonyos mércéként, követendő ideálként szolgálnak elsősorban a fiatalabb nemzedékek számára. Íme a „televíziós valóságshow” alapképlete! „A nagy újdonság éppen abban van, hogy megdolgozzák az embereket, hogy képesek legyenek elviselni az új, velük szemben állított feltételeket akkor is, ha ők maguk is, a saját magatartásukkal hozzájárulnak a feltételek egyre keményebbé és tartósabbá válásához. Egyszóval,

az újdonság – »olyan vállalkozó szubjektumok« létrehozásával, akik a maguk körében, egy önbeteljesítő folyamatot követve, maguk is újraterezték, kiszélesítették és erősítették az őket a saját maguk által mindig szigorúbbá alakított feltételekhez való egyre nagyobb alkalmazkodásra kényszerítő versengő környezetet – a 'láncreakció' elindítása" (405).

Tanulságos ez a részlet is: „A vállalkozó Én fogalma a 'magánélet és a szakmai karrier egységes egészként kezelését' jelenti: a 'tevékenység portfólió' családi szintű kezelését, az időbeosztásunk megváltozását: ez utóbbit többé nem a munkaszerződés, hanem a partnerünkkel együtt 'vállalt projektek' határozzák meg. Messze többről van itt szó, mint a munka világának átalakulásáról: egy új etika, a bizonytalanság világának személyes etikája ölt itt formát. A vállalkozói létforma azt jelenti: értelmet adni az életünknek, elkötelezetté válni annak teljes egészében. És mindez igen korán kezdődik; tizenöt éves korunkban, mielőtt felteztük magunknak a kérdést, hogy mit akarunk az élettől, már vállalkozók vagyunk. Minden, amit csinálunk, bizonyos értelemben a vállalkozás része, hiszen semmire sem tekinthetünk úgy, mint ami véglegesen a miénk. Mindent meg kell szerezni, majd megvédeni, minden pillanatban. Még a gyermeknek is 'saját tudása vállalkozójának' kell lennie. Minden, ami csak létezik, egy bizonyos értelemben vállalkozás: a munka, de a fogyasztás is, és a szabadidőt se felejtjük el, mert 'azt is arra használjuk, hogy a lehető legtöbbet tudjuk megszerezni, és azt is önmagunk kreatív kiteljesítésére fordítjuk" (411).

Szép új világ. Mindenféle kollektívumot, közösséget felmorzsol, a társadalom tagjait az individualizáció, a gátlástalan önérvényesítés pályájára kényszeríti. A „korszellem” nyomulása feltartóztathatatlan, mert nem kívülről kényszerítik ránk a rendszert, hanem mi magunk, önként igazodunk hozzá. Az, aki megpróbál szembeszállni vele, óhatatlanul a partvonalra szorul, elszigetelődik. Nem mindegy azonban, hogy a politika miként viszonyul a globalizációhoz.

Európában a baloldali pártok a „pénzügyi kapitalizmus” lelkes támogatójának számítottak, ugyanis a globalizációt azonosították a progresszióval. Fenntartásokat inkább a hagyományos értékekhez, a nemzeti kultúrához és az organikus közösségekhez kötődő jobboldal fogalmazott meg, de persze a Nyugat-Európában a jobboldali vezetők sem hagyhatták figyelmen kívül a választók gazdasági érdekeit, melyek a termelés fenntartásához és új piacok szerzéséhez és megőrzéséhez kötődtek.

És itt felidézek egy személyes emléket, 1989 őszéről. „Akkor lesztek a jó fiúk, ha nem termeltek semmit!” Ezt a tanácsot a rendszerváltás lázas heteiben hallottam egy francia újságírótól, akit tekintélyes lapja Budapestre küldött, hogy „első kézből” tudósítson az eseményekről. Mit akart ezzel mondani ezzel a kolléga? Megmaradtak bennem a szavai, melyeket akkor nem tudtam mire vélni. Aztán az eltelt, több mint két évtized alatt lassan felfogtam, mire célzott. Arra, hogy ha Magyarország az Európai Unió, a gazdaságilag fejlett országok felvevő piaca marad, és nem törekszik arra, hogy külföldi termékekkel versenyezzen, magához édesgesse a nyugati vásárlókat, nem lesz ránk panasz a nemzetközi fórumokon. A fejlett országok ugyanis foggal-körömmel ragaszkodnak a piacaikhoz. Ezeket a lehetőség szerint bővíteni is akarják, mert csak a termelő kapacitásaik fenntartásával tudják megőrizni a munkahelyeiket, ami politikai stabilitásuk előfeltétele, parlamenti pártjaik legfőbb célja. Ha viszont mi konkurenciaként lépünk fel, megpróbáljuk az érdekeinket érvényesíteni velük szemben, ne számítsunk semmi jóra. Az a kormány, amelyik ezt megpróbálja, nem lesz népszerű Európában, hiszen rövideken szembetalálja magát az összes negatív sztereotípiával, mely a nyugati közvéleményben máig él a szerencsétlen történelmű Magyarországgal szemben.

Miként érvényesíthette volna Magyarország a gazdasági érdekeit a meghatározó nyugati bankokkal és befektetőkkel szem-

ben 2004 május elseje, azaz az EU-ba való belépése előtt? Sehogya, hiszen a felvételi tárgyalások során nem voltunk alkupozi-cióban. Ez volt tehát a másik fontos ok, ami miatt Antall József kormányának, de 1998 és 2002 között az első Orbán kormánynak is meg volt kötve a keze. Aztán pedig jött a nyolc év MSZP-SZDSZ koalíciós kormányzás, melynek vezetőiből egyszerűen hiányzott az akarat és az elszántság ahhoz, hogy dacolni merjenek a nagy EU tagországokkal. Le is épült a hazai ipar és a mezőgazdaság (már ami addigra megmaradt belőle), viszont megnőtt az államadósság, sőt, és a lakossági fogyasztás fenntartása érdekében megindult a katasztrofális következményekkel járó devizahitelezés is. Gyurcsányék követ-ték az 1989-ben hallott tanácsot. Jó fiúk vol-tunk, és nem termeltünk semmit. (Illetve amit mégiscsak, az olcsó bérmunkában ké-szült külföldről érkező alkatrészek össze-szerelése révén.)

Most pedig térjünk vissza a globalizáció-hoz és „ellenszereihez”. Nyilvánvaló, az utób-biak nem léteznek: az áru- és pénzviszonyok kiteljesedését, általánossá válását egyszerű-en nem lehet megakadályozni. Uralomra jut a demokratikus országokban, de a diktatúrák-ban és az önkényuralmi rendszerekben is. A kapitalizmus, ahogy Marx megjósolta, igaz, nem a XIX., de a XXI. században, egyed-uralkodóvá válik, előbb-utóbb minden el-lenállást felmorzsol, és a maga képére és hasonlatosságára alakítja az emberiséget. Hatásait azonban a körülményekhez képest

lehet tompítani, „a habzást lehet fékezni”. Az Orbán-kormány gazdaságpolitikája, mely 2010 után bizonyos meghatározó szek-torokban igyekezett tulajdonhoz juttatni az államot, különösen a közműszolgáltatások és az energiaellátás területén, hogy ezzel befolyásolja a magángazdaságot, ezt a célt szolgálja. Persze, mint minden beavatkozás, ez sem mentes a kockázattól. *No business without risk*, nincs üzlet kockázat nélkül. Az „unortodox” módszerek bírálata a baloldal részéről azonban akkor lenne megalapozott, ha a rendszerváltás óta az „ortodox kapita-lizmus” bevált volna. Azaz Horn, majd Medgyessy és Gyurcsány kabinetjei a ren-delkezésükre álló tizenkét év alatt neolibe-rális módszerekkel talpra állították volna a magyar gazdaságot, és például az 1993-as mélyponthoz viszonyítva növelték volna a munkahelyek számát. Erre azonban a „bal-oldali” kormányok, melyek „jobboldali” gazdaságpolitikát valósítottak meg, egyszere-rűen nem voltak képesek. Vagyis Magyaror-szág egyértelműen a globalizáció kárvallott-jának számít még inkább, mint a szomszédos országok. Bízunk abban, hogy ez nem lesz mindig így. Napjainkban egy „jobboldali” kormány folytat „baloldali” gazdaságpoliti-kát, ami a közvélemény-kutatások szerint kifejezetten népszerű. Ha ez a 2014-es válas-zásokon is kifejezésre jut, azzal már a Nyu-gatnak is számolnia kell, és javítja a magyar társadalom pozícióit a globalizációval, a min-den maga alá gyűrő pénzügyi kapitalizmus-sal szemben.

Pelle János

Pelle János (1950) író, publicista, irodalomtörténész. Az Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem oktatója.